

Källkritik för nationella prov i historia åk 9

Vad är källkritik?

Källkritik är en metod för att bedöma tillförlitligheten hos olika typer av information. I historia är källkritik särskilt viktigt eftersom vår kunskap om det förflutna bygger på olika typer av källor som alla har sina styrkor och svagheter.

De fyra källkritiska kriterierna

1. Äkthet

Är källan vad den utger sig för att vara? Är den autentisk eller en förfalskning?

Exempel: Ett dokument som påstås vara skrivet av Adolf Hitler under andra världskriget måste undersökas för att bekräfta att det verkligen skrevs av honom och inte är en förfalskning.

Frågor att ställa: - Vem har skapat källan? - Finns det tecken på manipulation eller förfalskning? - Stämmer språk, stil och innehåll med vad vi vet om den påstådda upphovsmannen?

2. Tid

När skapades källan i förhållande till den händelse den beskriver? Ju närmare i tid, desto mer tillförlitlig är källan vanligtvis.

Exempel: En dagbok skriven av en soldat under första världskriget är mer tillförlitlig gällande soldatens upplevelser än en intervju med samma soldat 50 år senare, eftersom minnet kan förändras över tid.

Frågor att ställa: - När skapades källan? - Hur lång tid efter händelsen skapades den? - Kan tidsavståndet ha påverkat innehållet?

3. Beroende

Är källan självständig eller baserad på andra källor? Primärkällor (ögonvittnesskildringar) är generellt mer värdefulla än sekundärkällor (som bygger på andras berättelser).

Exempel: En nyhetsartikel som bygger på en presskonferens är beroende av vad som sades på presskonferensen. Om flera oberoende källor beskriver samma händelse på liknande sätt ökar trovärdigheten.

Frågor att ställa: - Är detta en primärkälla eller sekundärkälla? - Vilka andra källor kan ha påverkat denna källa? - Finns det flera oberoende källor som bekräftar informationen?

4. Tendens

Har upphovsmannen något intresse av att vinkla informationen? Alla källor har någon form av tendens eller perspektiv.

Exempel: En propagandaaffisch från krigstid är starkt tendentiös och skapad för att påverka människors åsikter och handlingar. En vetenskaplig studie strävar efter objektivitet men kan ändå påverkas av forskarens perspektiv.

Frågor att ställa: - Vem skapade källan och varför? - Vilka intressen kan ha påverkat hur informationen presenteras? - Finns det tecken på partiskhet, överdrifter eller utelämnande av information?

Olika typer av historiska källor

Primärkällor

Källor som skapades under den tid som studeras, av personer som var direkt involverade i eller bevittnade händelserna.

Exempel: - Dagböcker och brev - Officiella dokument (lagar, fördrag, protokoll) - Fotografier och filmer - Arkeologiska fynd - Tidningsartiklar från tiden - Intervjuer med ögonvittnen

Sekundärkällor

Källor som skapats i efterhand, baserade på primärkällor och andra sekundärkällor.

Exempel: - Läroböcker - Historiska dokumentärer - Vetenskapliga artiklar och böcker - Biografier - Museiutställningar

Källkritisk analys i praktiken

Steg 1: Identifiera källan

- Vad är det för typ av källa? (dokument, bild, föremål, etc.)
- När och var skapades den?
- Vem skapade den?

Steg 2: Analysera källan utifrån de fyra kriterierna

- Äkthet: Är källan autentisk?
- Tid: Hur nära i tid till händelsen skapades källan?
- Beroende: Är källan självständig eller baserad på andra källor?
- Tendens: Vilka intressen kan ha påverkat källans innehåll?

Steg 3: Värdera källans användbarhet

- Vad kan vi lära oss av denna källa?
- Vilka begränsningar har källan?
- Hur kan vi komplettera med andra källor för att få en mer fullständig bild?

Exempel på källkritisk analys

Exempel 1: Propagandaaffisch från andra världskriget

Identifiering: - Typ: Propagandaaffisch från Nazi-Tyskland, 1943 - Skapare: Propagandaministeriet under Joseph Goebbels - Innehåll: Visar en idealiserad tysk soldat som beskyddar Europa mot kommunismen

Analys: - Äkthet: Affischen är autentisk från perioden - Tid: Skapad under kriget, samtida med händelserna den refererar till - Beroende: Primärkälla som visar den officiella nazistiska propagandan - Tendens: Starkt tendentiös, skapad för att motivera kriget mot Sovjetunionen och framställa Tyskland som Europas beskyddare

Värdering: - Användbarhet: Värdefull för att förstå nazistisk propaganda och hur regimen ville att kriget skulle uppfattas - Begränsningar: Ger en extremt vinklad bild av verkligheten, säger inget om krigets faktiska förlopp eller soldaternas verkliga

upplevelser - Komplettering: Bör jämföras med andra källor som soldatbrev, militära rapporter och allierad propaganda för en mer balanserad bild

Exempel 2: Memoarer skrivna av en politiker

Identifiering: - Typ: Memoarer skrivna av en tidigare statsminister - Skapare: Statsministern själv, 15 år efter sin ämbets tid - Innehåll: Beskriver viktiga politiska beslut och händelser under ämbets tiden

Analys: - Äkthet: Boken är autentisk, skriven av personen som anges som författare - Tid: Skriven 15 år efter händelserna, vilket ger perspektiv men också risk för minnesfel - Beroende: Delvis primärkälla (författarens egna upplevelser) men kan också bygga på dokument och andras berättelser - Tendens: Författaren har intresse av att framställa sina beslut i positiv dager och försvara sitt politiska arv

Värdering: - Användbarhet: Ger insikt i beslutsprocesser och personliga reflektioner som kanske inte finns i officiella dokument - Begränsningar: Subjektiv, kan innehålla eftertänks liseringsar och utelämna misstag eller kontroversiella aspekter - Komplettering: Bör jämföras med samtida dokument, andra politikers memoarer och oberoende historisk forskning

Övningar i källkritik

Övning 1: Jämföra olika typer av källor om samma händelse

Material: - Källa A: Ett tidningsreportage från dagen efter händelsen - Källa B: Ett ögonvittnes dagboksanteckning - Källa C: Ett avsnitt i en lärobok skriven 30 år senare

Uppgift: 1. Identifiera varje källa enligt steg 1 ovan 2. Analysera källorna utifrån de fyra kriterierna 3. Jämför källorna: Vilka likheter och skillnader finns i hur de beskriver händelsen? 4. Värdera: Vilken källa är mest tillförlitlig för olika aspekter av händelsen?

Övning 2: Analysera bilder som historiska källor

Material: - Bild A: Ett officiellt porträtt av en ledare - Bild B: Ett fotografi från en demonstration - Bild C: En politisk karikatyr från en tidning

Uppgift: 1. Beskriv vad bilderna visar 2. Analysera bilderna utifrån de fyra kriterierna 3. Vilken typ av historisk information kan vi få från respektive bild? 4. Vilka begränsningar har bilderna som historiska källor?

Övning 3: Bedöma källors användbarhet för olika frågeställningar

Material: - Olika typer av källor om industriella revolutionen (fabriksägares rapporter, arbetares vittnesmål, statistik över produktion, etc.)

Uppgift: 1. För varje källa, bedöm dess användbarhet för att besvara följande frågor: - Hur förändrades produktionsmetoderna? - Hur påverkades arbetarnas levnadsvillkor? - Vilka ekonomiska konsekvenser fick industrialiseringen? 2. Motivera dina bedömningar med hänvisning till källkritiska kriterier

Tips för källkritik på nationella provet

1. **Läs noga:** Förstå vad källan är, när den skapades och av vem.
2. **Använd de fyra kriterierna:** Strukturera din analys utifrån äkthet, tid, beroende och tendens.
3. **Jämför källor:** Om du får flera källor, jämför dem och diskutera deras olika styrkor och svagheter.
4. **Var nyanserad:** Undvik att bara avfärda en källa som "opålitlig" – diskutera istället vad den kan och inte kan berätta om det förflutna.
5. **Ge konkreta exempel:** Hänvisa till specifika delar av källan som stöder din analys.
6. **Tänk på syftet:** Fundera över varför källan skapades och hur det påverkar dess innehåll.
7. **Historisk kontext:** Placera källan i sitt historiska sammanhang för att bättre förstå dess betydelse.
8. **Använd historiska begrepp:** Visa din förståelse genom att använda relevanta begrepp som "primärkälla", "tendens", "propaganda", etc.

Kom ihåg att källkritik inte handlar om att avgöra om en källa är "bra" eller "dålig", utan om att förstå vad den kan berätta för oss om det förflutna och vilka begränsningar den har.